

MARTIN HAMPL

POHRANIČNÍ REGIONY ČESKÉ REPUBLIKY: SOUČASNÉ TENDENCE ROZVOJOVÉ DIFERENCIACE

M. Hampl: *Border regions in the Czech Republic: contemporary tendencies of development differentiation*. – Geografie – Sborník ČGS, 105, 3, pp. 241 – 254 (2000). – The article focuses on problems of current tendencies differentiating between borderland and inland, and among border regions themselves. First, the borderland – inland differences are still limited, but they will be probable deepening in future. Second, the differences among border regions are important both in intensity of settlement and in economic level, and in current development dynamics. Key factors of regional differentiation appear to be macro – locational position and inherited economic specialization.

KEY WORDS: regionalization and typology – factors of regional differentiation – problems of economic restructuring.

Autor děkuje za finanční podporu Grantové agentury ČR – projekt 205/99/1142.

1. Obecný úvod

Problematika hranic a pohraničních regionů přitahovala vždy značnou pozornost geografů, politologů i dalších sociálních vědců. Přirozeně byly tyto otázky převážně spojovány s otázkou hranic a pohraničí jednotlivých států, neboť zde se specifická úloha těchto „předělů“ projevovала nejzřetelněji a nejvýznamněji. Často nepřiměřený důraz na geopolitické studium funkce hranic vede však k přílišné izolaci této problematiky od širších souvislostí, resp. podmínek. To bylo charakteristické pro „starou“ politickou geografii, která jako součást tzv. antropogeografie podtrhovala i důležitost fyzickogeografických podmínek formování hranic politických útvarů. I v naší starší literatuře byla však zdůrazněna primární úloha jádrových území pro utváření politických a ekonomických územních celků, a proto i sekundární význam samotných hranic a přilehlých pohraničních zón – viz především koncepce kmenových oblastí“ (Korčák 1938). V tomto smyslu je nezbytné analyzovat a hodnotit specifika hraničních regionů vždy v rámci širšího systému, v rámci jeho vnitřní hierarchické organizace vyjádřené jak polarizací typu centrum – periferie, tak i relativní kontinuitou ve změnách míry obou (viz i přechodná kategorie semiperiferie).

Potřebné obsahové rozšíření studia hraničních regionů, resp. problému periferie obecně vyplývá dále z její komplexní úlohy v geografické diferenciaci společenského vývoje. Vedle politického významu je zde tedy závažný i význam ekonomický, sociální a kulturní. Všechny tyto funkce se ovšem vzájemně podmiňují, a to obvykle v synergickém slova smyslu. Zájem o studium pohraničních zón je zde v prvé řadě vyvolán problematikou regionálního rozvoje zaostávajících oblastí (viz např. Friedmann 1972). Specifické ekonomické úloze hranic se konečně věnoval již A. Lösch, (1940). Tyto otázky navíc vedly

k zvýšení zájmu o hranice jiných typů celků než jsou státy, a to i v oblasti politickogeografické (viz např. definice „cleavage“ – Lipset a Rokkan 1967).

S postupným růstem zájmu o tyto problémy na jedné straně a se zesilováním integračních procesů, a zejména pak procesů globalizačních, na straně druhé dochází pochopitelně i k diverzifikaci přístupů k hodnocení funkce hranic. Značná důležitost je přisuzována otázkám přeshraniční spolupráce, úloze os propojujících „oddělené“ systémy, resp. i všeobecnému snižování úlohy hranic. V posledním případě je extrémním vyjádřením důsledků globalizace i název práce R. O' Briena (1992) „Global Financial Regulation: The End of Geography“, analogický v řadě ohledů provokativní studii o konci historie (Fukuyama 1992). To že obě práce odrážejí pouze parciální procesy v globálním vývoji a přijímají jakési „reklamní“ názvy dokládá mimo jiné i významný ohlas zásadně rozdílných názorů S. Huntingtona (1993, 1997). Tento autor opětovně zdůrazňuje významnou úlohu a konfliktní povahu hranic mezi hlavními civilizacemi (sociokulturními systémy) světa.

Cílem tohoto příspěvku nemůže být ovšem systematická diskuse teoretických koncepcí studia pohraničních regionů, neboť je v první řadě zaměřen na specifické otázky pohraničních regionů České republiky. Předchozí výběr problémů a přístupů má proto pouze ilustrovat jednak složitost a jednak rozmanitost těchto otázek. To konečně potvrzují i mnohé přehledové studie z nichž lze zde pro poněkud starší období uvést sborník vybraných prací uspořádaných W. A. D. Jacksonem (1964), pro období novější pak knihu P. J. Taylora (1989). Recentním příspěvkem zdůrazňujícím výjimečnou rozrůzněnost hraničních regionů a úloh hranic je konečně článek J. Andersona a L. O' Dowda (1999). Zde je podán výčet hlavních funkcí hranic a jejich možných vývojových změn s příslušnou diskusí. Názory autorů však navozují idiografické přístupy, přístupy tradičně geografii blízké. Již v první větě úvodu studie autoři tvrdí, že každá státní hranice a každý pohraniční region je unikátní. Vzhledem k uznávané a nepopíratelné svázanosti hranic či pohraničních zón s příslušnými celky (státy, regionálními systémy atd.) lze pak dojít k obecnému závěru o unikátnosti geografických jevů. To však pochopitelně vede k omezení možnosti explanace, tj. k „individualizaci“ vysvětlování ve smyslu kontextuální teorie. Neobyčejná diferenciace geografických jevů by však neměla být chápána jako důsledek více méně náhodných kombinací jevů a procesů, a tedy jako pouhý soubor unikátních situací. V geografických, resp. v environmentálních systémech obecně lze rovněž nalézt určitý řád, a tedy i pravidelné (opakované) uspořádání jejich rozrůznění, a to rozrůznění (diferenciaci, organizaci) hierarchického typu (Hampl 1998). V tomto smyslu je oprávněné spojovat „explanaci“ geografických jevů a procesů právě s určováním jejich postavení v příslušné hierarchické organizaci a ve vývojovém, resp. kvalitativním stádiu této organizace. Klíčový význam poznávacího „uchopení“ diferenciace se konečně promítá již do výchozí problémové specifikace studia vyžadující stanovení základních rozlišovacích dimenzí, a tedy „umístění“ sledované problematiky do integrální hierarchické klasifikační soustavy. V případě hraničních regionů je možné zdůrazňovat následující diferencující aspekty.

Na prvním místě je nezbytné zdůrazňovat, že v problematice hraničních regionů dominuje dva vzájemně průnikové, avšak nikoliv totožné aspekty. Zjednodušeně je lze označovat jako „hraniční efekt“ a „periferní polohu“. V prvním případě je podstatné mezi kým hranice vede, v druhém případě pak vůči komu je region periferií. Je zřejmé, že postavení hraničního regionu bude v obou případech vázáno na řádově odlišné hierarchie – mezi „celky“ a uvnitř „celku“.

Výhody, resp. nevýhody obou postavení mohou přitom být zásadně jiné. Příkladem je naše pohraničí s Bavorskem, které má výhodnou „mezistátní“ polohu (sousedství s vyspělým a demokratickým státem, resp. s EU, a zároveň relativně příznivé postavení z hlediska západových zonalit evropského prostoru), které však z pohledu vnitrostátního je periferií v pravém slova smyslu (jak z hlediska vzdálenosti vůči velkým centrům, tak z hlediska nízké intenzity osídlení).

Situace pohraničních regionů je podmíněna vždy kombinací jak polohových, tak „místních“ faktorů. V tomto smyslu může být jejich postavení odlišné v „prostorové“ a v „neprostorové“ hierarchii v rámci příslušného systému – okrajovou polohu může mít pochopitelně i vyspělý a intenzivně osídlený region. Je tedy nutné rozlišovat mezi prostorovou a sociálně-ekonomickou periferií, i když „podobnost“ obou je velmi častá. Ilustrací uvedeného je do jisté míry i rozlišování tzv. horizontální a vertikální diferenciace systému osídlení. Navíc samotnou diferenciaci v polohové atraktivitě nelze vyjadřovat pouze formou polarit jadra a periferie, resp. stupňovitostí této polarit, nýbrž také formami zohledňujícími jak vliv center hierarchicky nižších, tak i vliv hlavních rozvojových os. Spolupůsobení všech těchto faktorů pak přirozeně vede k výrazné diverzifikaci pohraničních oblastí.

Konečně je oprávněné zdůrazňovat důležitost řádovostně měřítkové diferenciace/hierarchizace regionů i jejich polohových poměrů. To konečně vyplývá i z předchozích konstatování. Postavení pohraničních území není odvislé od polohy v jediné hierarchii, nýbrž vlastně v (integrálním) hierarchickém systému hierarchií dílčích, vzájemně odlišných právě podle řádovostně měřítkové úrovně. Měřítkové rozlišení se ovšem týká i samotného vymezování pohraničních území. Ta lze určovat různě široce – viz dříve zmíněná stupňovitost v rozlišování míry perifernosti, a z toho vyplývající relativnost pojetí pohraničí. Proto v případě tohoto vymezování je nutné zohledňovat i další aspekty – např. problémovou homogenitu, společná historická specifika (viz dosídlování našeho pohraničí) apod. Jeden důležitý aspekt při vymezování pohraničních území je však nutno zdůrazňovat zejména, a to i v podmínkách České republiky. Jedná se o klasické rozlišování homogenních a vztahových regionů: buď pohraniční území odpovídá periferní zóně v pravém slova smyslu, a tedy funkčně relativně homogenní a vztahově otevřené části nodálního celku vyššího řádu (příklad šumavského pohraničí „odděleného“ od centra Plzně) nebo tvoří vztahově relativně uzavřený a autonomní celek (příklad Karlovarska), a tedy „pravý“ sociogeografický region.

2. Pohraniční regiony v České republice: vymezení a typologie

Ve smyslu obecně stanovených aspektů hodnocení a současně i rozlišování pohraničních regionů je možné řešit prvotní úkoly studia pohraničí České republiky. V podstatě se jedná o dva problémy: celkové vymezení pohraničí a typová specifikace jeho částí, tj. v podstatě jeho typologická regionalizace. V prvním případě jde o otázku – alespoň zdánlivě – jednoduchou, a to tím spíše, že dosažitelná datová základna podává relativně dostatek informací pouze od úrovně okresů. V zásadě by tedy bylo možné definovat pohraničí jako soubor okresů při státních hranicích. Poměrně značná velikost okresů na jedné straně a poměrně malá velikost státu na straně druhé umožňují ovšem pouze velmi široké vymezení pohraniční zóny. Soubor hraničních okresů představuje z hlediska základních charakteristik – počet okresů, územní rozsah, počet

obyvatelstva – skoro polovinu celé České republiky. Navzdory této šíři je však možné toto přibližné vymezení v podstatě přijmout. Vedle již uvedeného důvodu malé velikosti státu je přijetí tohoto vymezení oprávněné i vzhledem k značnému (i když poněkud odlišnému) rozsahu území po válce znovu osídlovaných. Dalším důvodem je zaměření tohoto sledování na postižení „základních“ rysů diferenciaci našeho pohraničí, a nikoliv na zhodnocení podrobnějších forem zonality v míře perifernosti, specifiky jednotlivých mikroregionů apod. Alespoň ve 2, resp. ve 3 případech je však vhodné nedodržet prvotní kritérium výběru, tj. polohu okresu u státní hranice: okres České Budějovice má převážně „vnitrozemský“ charakter jak z hlediska stability osídlení a rozvojových tendencí, tak z hlediska nevýznamné úlohy „pravého“ – poválečně znovu osídlovaného – pohraničí (Novohradská); naopak okresy Ostrava-město a Nový Jičín mají v řadě ohledů charakter nově osídlovaných území (byť spíše díky socialistické industrializaci) a jsou navíc velmi intenzivně propojeny s pohraničními okresy Frýdek-Místek, Karviná a Opava. Výsledné vymezení pohraniční zahrnuje tedy 37 okresů. Jejich jmenovitý přehled je podán v dalším textu v souvislosti s typologizací pohraničních regionů.

Jestliže při vymezení celého pohraničí se dominantně uplatnila vnitrostátní hierarchizace/polarizace typu jádro – periferie, pak u typového rozčlenění pohraničí bude rozhodující kombinace řádově vyšší „horizontální“ polarizace nadnárodní na jedné straně a řádově/měřítkově nižší hierarchizace „vertikální“ na straně druhé. V prvním případě je tedy možno rozlišovat pohraniční zóny podle zahraničních států, resp. podle spolkových zemí (speciálně se to týká odlišení Bavorska a součásti někdejší NDR Saska). V druhém případě jsou podstatně především rozdíly v intenzitě osídlení a v regionální spádovosti dílčích částí pohraničí. Charakteristickým rysem diferenciaci pohraničí České republiky je relativně velmi vysoká souhlasnost všech uvedených aspektů jeho typologického hodnocení. Přesto je oprávněné aplikovat jednotlivá hodnocení hlediska postupně. V prvním kroku regionalizace lze především odlišit pohraniční části podle výskytu silných regionálních středisek, a s tím související vyšší intenzity osídlení, industrializace a urbanizace. Bezprostředně se zde nabízí vyčlenění pěti regionů funkčního typu, odpovídajících přibližně střediskové působnosti pěti center mezoregionálního řádu a současně center nových krajů: Karlovarsko, Ústecko (resp. severočeská pánevní konurbace), Liberecko, Ostravsko a Zlínsko. Ve dvou případech jsou tyto komplexní, vztahově relativně uzavřené, jednotky totožné s novými kraji (Karlovarsko, Liberecko), ve třech zbývajících případech jsou pak rozdíly proti novým krajům, resp. proti „přirozeným“ mezoregionům (viz Hampl a kol. 1996) málo významné.

Jiného typu je zbývajících částí pohraničí, která má převážně charakter periferní zóny s jasným spádem k vnějším – vnitrozemským – centrům. Většina okresů této zóny má i výrazně podprůměrnou hustotu zalidnění. Za hlavní kritérium pro členění této zóny bylo přijato „zahraniční sousedství“ (Bavorsko, Rakousko, Polsko), v případě zóny při polských hranicích byl ovšem zohledněn rozdílný regionální spád k vnitrozemským centrům: severovýchod Čech s vazbami k Hradci Králové a k Pardubicím na jedné straně a „Jesenicko“ se spádem k Olomouci, resp. v případě Bruntálska i k Ostravě a Opavě na straně druhé. Za problematické může být ovšem označeno začlenění okresů Prachatic (do regionu „Šumava“, tj. do bavorského pohraničí) a Český Krumlov (do regionu „Jih“, tj. do rakouského pohraničí). Z hlediska územní návaznosti, intenzity osídlení a zejména pak současné rozvojové dynamiky by bylo patrně vhodnější přiřadit Českokrumlovsko k šumavským okresům. Přijatě

Tab. 1 – Základní charakteristiky pohraničních regionů

Region	Území v km ²	Počet obyv. v tis.		Obyv./km ² 1998	Index vzdělanosti obyv. 1991	Položová atraktivita (pořadí)	Ekonomický agregát (ČR = 100)		Mzdy zaměstnanců (ČR = 100)		Nezaměst- nanost k 30.6.1999 (%)
		3.3.1991	1.1.1998				na obyv. 1996	index vývoje 1989-1996	průměrná úroveň 1998	Index vývoje 1989-1998	
Šumava	5 832	249,5	249,6	43	44,0	1	85,1	97,1	86,7	91,2	6,06
Karlovarsko	3 315	301,9	304,9	92	44,5	2	93,2	92,5	90,6	91,8	7,92
Ústecko	3 185	623,9	626,0	197	41,0	4	90,6	84,4	97,4	94,8	14,75
Liberecko	3 163	425,1	429,0	136	48,4	5	89,0	93,9	91,3	96,9	7,69
Severovýchod Čech	4 261	449,2	452,5	106	44,5	6	95,8	99,3	88,7	94,3	6,67
Jesenicko	3 694	273,2	276,1	75	43,3	9	77,0	81,8	83,8	86,7	10,85
Ostravsko	3 896	1 178,9	1 179,9	303	49,8	8	92,1	86,3	100,9	91,7	13,46
Zlínsko	4 253	650,0	652,4	153	47,4	7	87,8	92,9	91,9	93,3	8,77
Jih	6 369	387,2	391,9	62	40,4	3	80,1	94,5	86,9	90,9	8,48
Pohraničí celkem	37 968	4 538,9	4 562,3	120	45,6	.	89,1	90,2	93,4	92,7	10,37
Vnitrozemí	40 898	5 763,3	5 736,8	140	61,9	.	108,7	107,7	105,0	105,6	6,85
Vnitrozemí bez Prahy	40 402	4 549,1	4 536,3	112	52,9	.	91,4	96,5	94,6	97,4	7,90
ČR	78 866	10 302,2	10 299,1	131	55,1	.	100,0	100,0	100,0	100,0	8,39

Poznámky: Index vzdělanosti je vjádřen součtem procentního podílu obyvatelstva staršího 25 let s úplným středoškolským vzděláním a trojnásobku obdobného podílu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva. Pořadí pohraničních regionů z hlediska polohové atraktivity zohledňuje vzdělanost od nejvyšších sousedních zemí (v zásadě jde o výhody sousedství v pořadí Bavorsko - Rakousko - Sasko). Ekonomický agregát je vjádřen součinem počtu pracovních míst a průměrných mezd zaměstnanců (v případě východočeských okresů byly pravděpodobně počty pracovních míst v r. 1996 uváděny ČSÚ nesprávně, takže i hodnoty ekonomického agregátu jsou v tomto případě zřejmě nadhodnocené).
 Prameny: Publikace výsledků posledního cenzu (3. 3. 1991); ČSÚ, Praha; Statistická ročenka ČR '98, ČSÚ, Praha, 1998; Pracovníci a mzdové fondy za r. 1989, ČSÚ, Praha, 1990; Zaměstnanost v civilním sektoru za r. 1996, ČSÚ, Praha, 1997; Okresy České republiky v r. 1998 ČSÚ, Praha, 1999; Statistický bulletin za 1. pololetí 1999 Hlavního města Prahy, ČSÚ, Praha, 1999.

zařazení tohoto okresu je však zdůvodněno jednak požadavkem jednotné aplikace kritéria regionalizace a jednak dosažením větší proporcionality v rozsahu pohraničních regionů (4 okresy v regionu „Šumava“ i regionu „Jih“ a v obou případech plocha cca 6 tisíc km²).

Základní informace o devíti vymezených pohraničních regionech shrnuje tabulka 1. Výčet okresů tvořících jednotlivé celky je podán v následujících bodech.

Regiony funkčního (nodálního) typu: Karlovarsko (okresy Karlovy Vary, Sokolov a Cheb); Ústecko (okresy Ústí nad Labem, Chomutov, Most, Teplice a Děčín); Liberecko (okresy Liberec, Česká Lípa, Jablonec nad Nisou a Semily); Ostravsko (okresy Ostrava-město, Opava, Karviná, Frýdek-Místek a Nový Jičín); Zlínsko (okresy Zlín, Hodonín, Uherské Hradiště a Vsetín).

Regiony homogenního (zonálního) typu: Šumava (okresy Tachov, Domažlice, Klatovy a Prachatice); Jih (okresy Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Znojmo a Břeclav); Severovýchod Čech (okresy Trutnov, Náchod, Rychnov nad Kněžnou a Ústí nad Orlicí); Jesenicko (okresy Šumperk, Jeseník a Bruntál).

Vlastní analýzy regionálních rozdílů v intenzitě osídlení, v kvalitativní úrovni, a zejména pak v současné rozvojové dynamice jsou předmětem následující části. K popsání regionalizace je však vhodné připojit alespoň jeden typ empirického zhodnocení. Prostřednictvím jednoduchého ukazatele intenzity, resp. hustoty osídlení je možné relativně synteticky charakterizovat diferenciace našeho pohraničí. Podle tohoto ukazatele je na jedné straně zřetelná výrazná rozdílnost mezi vymezenými regiony: variační rozpětí dosahuje hodnoty 260 obyv./km², přičemž maximální hodnota (303) je vůči hodnotě minimální (43) více než sedminásobná. Na straně druhé nejsou s výjimkou Ostravska vnitřní rozdíly v jednotlivých regionech (posuzované podle okresů) zdaleka tak velké. U Ostravska je přitom vnitřní diferenciace důsledkem administrativního „rozbití“ přirozených sociogeografických regionů (okresy Ostrava-město i Karviná jsou v podstatě regionálním centrem nadnodálního typu, centrem odtrženým od příslušného zázemí). Přestože konstatované skutečnosti jsou částečně ovlivněny nižším počtem okresů v rámci regionů je oprávněné zdůrazňovat vyšší meziregionální než vnitroregionální diferenciaci v rámci vymezené soustavy. To do značné míry dokládá i vhodnost přijatého vymezení pohraničních regionů.

3. Regionální diferenciace v podmínkách a v rozvojové dynamice pohraničí

Hodnocení současné sociální a ekonomické situace i aktuální dynamiky rozvoje pohraničí vyžaduje sledování na dvou základních úrovních. Prvou představuje srovnání pohraničí a vnitrozemí, druhou pak analýza regionální diferenciace samotného pohraničí. V obou případech je ovšem nezbytné metodologické uvedení, které musí zahrnovat diskusi výběru ukazatelů, zdůvodnění smyslu, který je jim přisuzován, a z toho vyplývající logiku postupu hodnocení. Přestože dosažitelná datová základna neposkytuje všechny potřebné typy charakteristik (především chybí regionálně členěný HDP), a přestože některé důležité charakteristiky syntetického typu nelze vyjádřit dostatečně přesným způsobem (polohová atraktivita, kvalita ekonomické základny) je v podstatě možné vybrat relativně reprezentativní ukazatele pro tři potřebné typy charakterizací:

Prvého typu jsou ukazatelé reprezentující základní podmiňující faktory stavu i vývoje územních celků. Je zřejmé, že jejich vypovídací schopnost by měla být syntetizující a jejich proměnlivost v čase relativně omezená. V zásadě se tedy jedná o „vysvětlující proměnné“. Za klíčové faktory regionální diferenciace lze přitom považovat v zásadě tyto tři: intenzita osídlení (počet obyv./km²) zohledňující i míru urbanizace, industrializace atd., socioekonomická „kvalita“, kterou do značné míry vyjadřuje index vzdělanosti obyvatelstva; polohová atraktivita, a to speciálně makropolitická atraktivita vzhledem k aktuálním geopolitickým a geoeconomickým změnám i specifčnosti sledovaných území (v tomto případě bylo pouze stanoveno pořadí devíti pohraničních regionů – viz poznámka u tabulky 1 – takže přesnost i objektivita hodnocení jsou v tomto případě omezenější). K vybraným třem charakteristikám je vhodné připojit ještě dvě poznámky. Za prvé nelze plně vyloučit jejich vzájemnou nezávislost – to se týká pozitivní, byť vcelku volné, korelace mezi intenzitou osídlení a úrovní vzdělanosti obyvatelstva. Za druhé by měla být, právě v případě sledovaného území, speciálně zohledněna „ekonomická kvalita“ regionů. V tomto případě je však syntetické zhodnocení ještě obtížnější než u polohového faktoru. Proto budou tyto aspekty uplatněny až v rámci diskuse výsledků hodnocení. Všeobecně je ovšem možno konstatovat, že struktura ekonomiky je ve většině pohraničních regionů nepříznivá (v porovnání s vnitrozemím), a to zejména v pánevních regionech (Ústecko a Ostravsko, omezeně pak i Karlovarsko) a dále v slabě osídlených a silně zemědělských oblastech (Šumava, Jih, Jesenícko). Zbývající tři regiony lze pak hodnotit z těchto hledisek jako průměrné.

Druhým typem jsou ukazatelé dosažené sociální a ekonomické úrovně charakterizující do jisté míry i výsledek dosavadních transformačních procesů. Jedná se tedy o dynamicky se měnící charakteristiky, které mají povahu „podmíněných proměnných“. Z dosažitelných indikátorů byly vybrány celkem tři: ekonomická úroveň v r. 1996 (tzv. ekonomický agregát – součin pracovních příležitostí a průměrných mezd zaměstnanců – na obyvatele); průměrná mzda zaměstnanců k r. 1998 a míra nezaměstnanosti k 30. 6. 1999. Vzhledem k neukončenosti transformace ekonomiky je ovšem vypovídající schopnost uvedených charakteristik omezená – např. u mzdové úrovně je možno předpokládat kombinované spolupůsobení setrvačnosti v někdejších socialistických preferencích a nových trendů vyplývajících z tržní konkurence.

Třetím typem jsou ukazatelé současné dynamiky ekonomického, resp. socioekonomického vývoje. V tomto případě je oprávněné použít ukazatele předchozího typu, avšak ve formě vývojových indexů: vývoj ekonomického agregátu v letech 1989 – 1996 a vývoj průměrných mezd v letech 1989 – 1998. Třetí ukazatel – míra nezaměstnanosti – může být považován rovněž za charakteristiku dynamiky změn vzhledem k „plně zaměstnanosti“ v totalitním období. Všeobecně lze předpokládat vyšší reprezentativnost zmíněných vývojových ukazatelů pro charakterizaci regionální diferenciace pohraničí i pro perspektivní situaci v této diferenciaci.

Z typového rozlišení hlavních sledovaných ukazatelů vyplývá i orientace navazujících analýz. Ty se budou týkat pochopitelně hodnocení korelačních vztahů mezi jednotlivými typy charakteristik. Zvláštní smysl má zhodnocení úloh podmiňujících faktorů a jejich eventuálního vzájemného spolupůsobení, či naopak protipůsobení (např. negativní korelace mezi intenzitou osídlení a polohovou atraktivitou). Je ovšem otázkou zda tato vyhodnocení ve svém souhrnu umožní nalezení obecnějšího modelu souvislostí sledovaných faktorů a procesů nebo spíše přispějí k zdůraznění individuální variability pohraničních regionů.

Podle údajů v tabulce 1 je možné bezprostředně hodnotit postavení a současný vývoj pohraničí v rámci celého státu, resp. vůči vnitrozemí. Podle všech hlavních charakteristik vykazuje pohraničí méně příznivou úroveň, či dynamiku než Česká republika jako celek. Ve většině případů nejsou však rozdíly zdaleka tak výrazné, jak tomu bývá u „pravých“ polarit typu jádro – periferie. Zejména po vyloučení Prahy ze srovnávání pohraničí a vnitrozemí jsou znatelné difference omezeny v podstatě jen na charakteristiky současné dynamiky ekonomického vývoje a úrovně vzdělanosti. V obou případech je přitom oprávněné vysvětlovat zmíněné rozdíly v prvé řadě strukturou ekonomiky pohraničních regionů. Sekundární význam má pak spíše nižší sídelní a sociální stabilita (viz zejména méně příznivý index vzdělanosti obyvatelstva) než samotná pohraniční, resp. periferní poloha. Je tomu tak i proto, že z hlediska současných změn jsou efekty pohraniční polohy u jednotlivých regionů výjimečně rozdílné. Při hodnocení celého pohraničí se pak pozitivní a negativní polohové efekty do značné míry vzájemně kompenzují. Větší význam je ovšem možno přisuzovat pohraniční poloze v retrospektivním ohledu, a tedy ve smyslu spojitosti někdejšího dosidlování a jeho dosud nepřekonaných důsledků v podobě zmíněné nižší sociální stability. Ta byla navíc zesílena v pánevních regionech v období tzv. socialistické industrializace i rozsáhlou investiční činností, navazující ekologickou devastací a značnou imigrací obyvatelstva.

Poměrně málo zřetelná „podprůměrnost“ pohraničních regionů – alespoň při jejich širokém vymezení podle okresů – je v řadě ohledů důsledkem heterogenity jejich souboru. Proto je nutné příslušné celkové charakteristiky pohraničí označovat za málo reprezentativní. Důraz je naopak třeba klást na

Tab. 2 – Koefficienty korelace pořadí podle vybraných charakteristik pohraničních regionů

Ukazatel	Polohová atraktivita	Počet obyv./km ²	Index vzdělanosti	Ekonomický agregát/obyv.1996	Průměrná mzda 1998	Míra nezaměstnanosti	Vývoj ekonomického agregátu 1989-1996	Vývoj mezd 1989-1998
Polohová atraktivita		-0,500	-0,333	0,067	-0,200	0,517	0,467	0,067
Počet obyv./km ²	-0,500		0,550	0,517	0,933	-0,617	-0,417	0,600
Index vzdělanosti	-0,333	0,550		0,467	0,550	0,083	0,000	0,383
Ekonomický agregát/obyv.	0,067	0,517	0,467		0,550	0,100	0,167	0,617
Průměrná mzda (1998)	-0,200	0,933	0,550	0,550		-0,517	-0,283	0,617
Míra nezaměstnanosti	0,517	-0,617	0,083	0,100	-0,517		0,850	0,067
Vývoj ekon. agregátu (1989-1996)	0,467	-0,417	0,000	0,167	-0,283	0,850		0,150
Vývoj mezd (1989-1998)	0,067	0,600	0,383	0,617	0,617	0,067	0,150	

Poznámky a prameny: viz tab. 1

diferenciaci pohraničních regionů v intenzitě a kvalitě osídlení, v ekonomické úrovni a rozvojové dynamice i v rozdílných podmínkách vývojových tendencí. Základnou pro tato hodnocení mohou být zjištěné koeficienty korelace pořadí mezi vybranými charakteristikami – viz tabulka 2. Přestože soubor sledovaných devíti pohraničních regionů je ze statistického pohledu příliš malý, a přestože samotná spolehlivost některých dat je diskutní (především zřejmě nadhodnocení počtu pracovních příležitostí v severovýchodních Čechách k r. 1996) lze z hodnot zmíněných koeficientů usuzovat na nejpodstatnější vazby mezi podmiňujícími a podmíněnými znaky. Významné jsou v první řadě následující skutečnosti.

Negativní korelační vztah mezi samotnými podmiňujícími faktory, tj. inverzní působení polohové atraktivity na jedné straně a intenzity osídlení (a s ní významně spojené úrovně vzdělanosti) na straně druhé. U obou podmiňujících faktorů je navíc oprávněné rozlišovat i jejich význam v různých regionech. V podstatě platí, že u slabě osídlených regionů je úloha polohové atraktivity klíčová, zatímco u regionů středně nebo silně urbanizovaných a industrializovaných jsou rozhodujícími faktory ekonomická specializace a „vnitřní“ sociální kvalita.

Do značné míry je možné konstatovat obdobný inverzní vztah mezi charakteristikami dosažené ekonomické úrovně a současné vývojové dynamiky. Zřetelné je to v případě vztahu charakteristik celkové ekonomické a mzdové úrovně na jedné straně a charakteristik vývoje ekonomického agregátu a úrovně nezaměstnanosti (ta tedy vypovídá především o dynamice ekonomického a sociálního vývoje vzhledem k její nulové výchozí úrovni v letech 1989 – 1999) na straně druhé. Výjimkou je v tomto ohledu však vývoj mzdové úrovně, který je patrně stále silně poznamenán setrvačností socialistických tendencí – výrazem problémovosti regionů těžkého průmyslu je tedy právě vysoká nezaměstnanost a úbytky pracovních míst a nikoliv radikální zpomalení růstu průměrných mezd. Zdůrazněný nesoulad úrovně a dynamiky regionálních ekonomik do značné míry ukazuje i na neukončenost transformačních procesů. Ty by v cílových fázích měly směřovat k sblížení stavu a dynamiky ekonomiky. Ale ani v budoucnu nebude pravděpodobně toto sblížení dostatečně zřetelné, neboť i problémové, avšak intenzivně osídlené regiony „nodálního typu“ budou mít relativní počet pracovních míst vyšší než vyjížďkové, byť polohově atraktivní, periferní zóny.

V návaznosti na výše uvedené inverzní vztahy sledovaných typů charakteristik lze zdůrazňovat klíčový význam faktoru polohové atraktivity pro dynamiku rozvoje (s výjimkou již zmíněného vývoje mezd) a zároveň klíčový vliv intenzity osídlení na současnou ekonomickou úroveň. Inverzní vztah je pochopitelné i u obou těchto vztahů: „poloha a dynamika“ je v negativní korelaci s „intenzitou osídlení a ekonomickou úrovní“. Je ovšem nutno zdůraznit postupné snižování rozdílů v ekonomické úrovni mezi slabě a intenzivně osídlenými regiony (s výjimkou Jesenicka).

Někdykrát zdůrazněné inverzní vztahy mezi podmiňujícími faktory navzájem i mezi indikátory dynamiky na jedné straně a indikátory ekonomické úrovně na straně druhé dokládají jak heterogenitu pohraničních regionů, tak i zásadní proměnu – možno říci i obrat – v jejich vývoji po r. 1989. V důsledku kombinovaného spolupůsobení různorodých a nesouhlasně působících rozvojových podmínek jsou i „výsledky“ vývoje mnohoznačné a obtížně klasifikovatelné. To se týká jak stanovení významové hierarchie podmiňujících faktorů, tak rozvojové typologie samotných regionů. Diskusi složitosti spolupůsobení různých faktorů je vhodné začít pokusem o stanovení významu

samotné pohraniční polohy. Poměrně malá rozdílnost v intenzitě osídlení a v dosažené ekonomické úrovni mezi pohraničím a vnitrozemím (zejména po vyloučení Prahy z tohoto srovnání) dokládá pouze omezenou nevýhodnost periferní, resp. pohraniční polohy v případě České republiky. Je ovšem oprávněné předpokládat, že nevýhody periferní polohy by byly prokázány při měřítkově nižším – citlivějším – územním členění, tj. při vnitřní zonalizaci pohraničních regionů (tímto potřebným výzkumem se zabýval tzv. „Geografant pohraničí“ – viz Jeřábek 1998, v současnosti studium pokračuje v rámci projektu GA ČR). V tomto smyslu je ovšem nutno těmto rozdílům přisuzovat i nižší významový řád. Závažnější rozdíly mezi pohraničím a vnitrozemím jsou však v dynamice ekonomického rozvoje. Podstatnější než celkové rozdíly jsou ale v tomto případě meziregionální diference v rámci pohraničí samotného. Výstižně to vyjadřuje polarita makropolohově atraktivního regionu Šumava a periferního regionu Jesenicko (viz i geografické rozmištnění zahraničních investic – Uhlíř 1995). Významný je tedy v prvé řadě vliv faktoru makropolohově atraktivity, a nikoliv samotné pohraniční polohy v úzkém slova smyslu. To platí ovšem především z pohledu aktuálních změn.

Jestliže současnému vlivu státních hranic na rozvoj regionů nelze přisuzovat ani zásadní, ani všeobecně negativní význam, pak v případě důsledků poválečného vývoje pohraničí je tomu jinak. Nevýhody pohraničních regionů jsou tedy především „dědictvím“ předchozích vlivů hranic na vývojové změny. Z těch bylo nejvýznamnější pochopitelně poválečné znovuosídlování většiny území pohraničních regionů, které vedlo i k jejich dosud zřetelně nižší sociální a sídelní stabilitě. Navíc v totalitním období byla izolující funkce státních hranic všeobecná. Extrémně to pak platilo pro hranice totožné se železnou oponou. Nejpodstatnější problémy v pohraničí jsou však vázány na regiony s neperspektivní ekonomickou základnou. Na prvním místě jsou to tedy hlavní pánevní regiony, na místě druhém pak zemědělské oblasti s nízkou intenzitou osídlení a s nedostatečnou infrastrukturou. V tomto smyslu je tedy oprávněné v případě hodnocení významu „místních/vnitřních“ faktorů u pohraničních regionů dávat na prvé místo jejich ekonomickou specializaci, která je jen omezeně a pouze jen v některých případech podmíněna vlastní pohraniční polohou.

Ze souboru předchozích hodnocení je možno vyvozovat významovou hierarchii faktorů podmiňujících současnou dynamiku rozvoje, a to alespoň pro případ široce vymezených pohraničních regionů. Dominantní úlohu zde mají dva faktory: makropolohová atraktivita a „kvalita“ ekonomické základny, resp. ekonomické specializace. Teprve na třetím místě lze uvádět „kvalitu“ sociální, event. sociální a sídelní stabilitu, a tedy faktor vývojově podmíněný fenoménem pohraniční polohy. Z hlediska současného stavu je pak tento fenomén jen málo významný, resp. jeho hlavní efekty se projevují až v rámci vnitřní diferenciace zde sledovaných regionů. Vliv obou hlavních faktorů podmiňujících vývoj regionální diferenciace pohraničí je zřetelný především u extrémních případů současné dynamiky regionálního rozvoje. Na jedné straně je zde makropolohově atraktivní „úspěšný“ šumavský region (event. rozšířený i o okres Český Krumlov), na straně druhé pak ekonomicky problémové, a z hlediska aktuálních tendencí „neúspěšné“ Ústecko a Ostravsko, a dále periferní Jesenicko. Oba dva pánevní regiony lze dokonce zohledňujeme jejich populační velikost a finanční náročnost potřebné pomoci. Z relativních hledisek je ovšem nejvíce problémové Jesenicko, kde jsou polohové nevýhody umocněny i nepříznivým vnitřním potenciálem ve smyslu ekonomickém i sociálním (včetně

nízké intenzity osídlení). Zbývajících pět sledovaných regionů je možné z pohledu současného vývoje klasifikovat jako průměrné (v porovnání s vývojem vnitrozemí bez Prahy). Ve všech případech zde dochází k určité formě vzájemného „rušení“ buď polohových nevýhod příznivější vnitřní ekonomickou a sociální kvalitou (Liberecko a „nové“ pohraniční Zlínsko, a dále i severovýchodní Čechy) nebo naopak polohových výhod vnitřní problémovostí (slabě osídlený „Jih“ nebo méně stabilizované Karlovarsko s potenciálně atraktivním lázeňstvím i s útlumovým pánevním prostorem).

4. Závěry

Z celého sledování problematiky pohraničních regionů České republiky v jejich širokém chápání a vymezení je možno vyvozovat několik celkových, a do jisté míry i překvapivých, závěrů. Na prvním místě je to jistě konstatování poměrně málo výrazné polarity pohraničí a vnitrozemí, resp. jádra a periferie v rámci celého národního systému osídlení. Poměrně omezená úroveň této polarit je zřetelná jak v rámci mezinárodních srovnání (např. vůči Maďarsku, Slovensku i Polsku), tak v rámci srovnání vyšších regionálních celků uvnitř samotné České republiky: viz např. existence tzv. vnitřních periferií (pás kolem zemských hranic Čech a Moravy, či hranic někdejších krajů Středočeského a Jihočeského atd.). Nevýrazná polarizace tohoto druhu je do značné míry specifickým českým jevem. Je důsledkem jak dlouhodobého předchozího vývoje (např. vysoký stupeň industrializace velké části pohraničí osídleného v minulosti převážně obyvatelstvem německé národnosti), tak i nivelizační orientace regionální politiky v totalitním období. Zásadní politické a ekonomické proměny po 2. světové válce byly ovšem spojeny se zhoršením poměrů především v pohraničních zónách – ať již jde o národnostní obměnu obyvatelstva, nebo o zesílení „izolační funkce“ hranic v totalitním období. V tomto smyslu je ovšem současné znevýhodnění pohraničních regionů především důsledkem minulého vývoje a dřívějších nepříznivých vlivů hraničí polohy. Významnější pro současný rozvojové problémy pohraničních regionů je však „dědictví“ v jejich ekonomické specializaci, která však se samotnou pohraniční polohou má jen minimální souvislosti (ty lze do jisté míry spatřovat např. v brzkém nástupu rozvoje industrializace na bázi textilního průmyslu v severních oblastech Čech a na severozápadě Moravy a Slezska).

Pouze parciální a významově sekundární význam pohraniční polohy dokládá v prvé řadě podstatně pronikavější diferenciaci samotných pohraničních regionů v porovnání s diferenciací celkově posuzovaného pohraničí a vnitrozemí. Z analýz devíti pohraničních regionů lze také usuzovat na významové rozdíly mezi podmiňujícími faktory. Klíčovou úlohu zde má jednak makropolohová atraktivita a jednak intenzita osídlení bezprostředně související i se stupněm industrializace a typem ekonomické specializace (polarita pánevních a silně urbanizovaných regionů a regionů slabě osídlených s významným zastoupením zemědělství). Oba uvedené základní podmiňující faktory je možno spojovat s postavením regionů v různých hierarchických systémech. V případě makropolohové atraktivity se jedná o „horizontálně“ diferencovaný nadnárodní systém uspořádaný dominantně ve smyslu západovýchodní zonalizace (polarita evropského jádra a periferie). V případě intenzity osídlení je pak oprávněně zdůrazňovat „vertikální“ hierarchii vnitrostátní, odlišující významově dílčí regiony. Transformační procesy v 90. letech otevřely ovšem prostor i k obecnějším přeměnám této vertikální hierarchizace, přeměnám vedoucím

k formování post-industriální organizace osídlení. Tradiční významová hierarchie regionů zohledňující v prvé řadě „intenzitu“ osídlení je proto postupně proměňována na hierarchii zohledňující v prvé řadě „kvalitu“ osídlení (kvalifikovanost pracovních sil, zastoupení progresivních ekonomických činností atd.). Důsledkem těchto proměn je tudíž i „propadání“ nejintenzivněji osídlených pohraničních regionů s nevýhodnou ekonomickou specializací. Neukončenost tohoto procesu se pak projevuje stále výraznou pozitivní souvislostí intenzity osídlení a ekonomické úrovně na jedné straně a negativní souvislostí této intenzity a rozvojové dynamiky na straně druhé. Zároveň roste diferencující význam polohové atraktivity na rozvojovou dynamiku. Specifikem našeho pohraničí je přitom do značné míry inverzní vztah mezi oběma hlavními podmiňujícími faktory regionální diferenciace, a proto i inverzní vztah mezi „dosaženou ekonomickou úrovní“ a „dynamikou ekonomického vývoje“ pohraničních regionů.

Přestože z hlediska většiny charakteristik dosaženého stavu se ještě neprojevují zásadní rozdíly mezi pohraničím a vnitrozemím je nutno očekávat jejich významné prohlubování, a to již v blízké perspektivě. Dokládá to všeobecně podprůměrná rozvojová dynamika těchto regionů a především pak mimořádná obtížnost ekonomické restrukturalizace v některých z nich. Citlivým indikátorem těchto problémů je míra nezaměstnanosti, která je velmi vysoká ve třech pohraničních regionech, představujících již dnes extrémně problémové oblasti v celé České republice: oba hlavní pánevní regiony a Jesenícko. Bez výrazné pomoci z úrovně centra i EU bude další zhoršování situace v těchto regionech nepochybně dramatické. Naopak polohově atraktivní šumavský a karlovarský region, a částečně i region Jih, mají předpoklady příznivého vývoje, a to nejen díky potenciálu přeshraniční spolupráce, zahraniční návštěvnosti apod., ale i díky rozvojovému potenciálu relativně blízkých vnitrozemských center (Plzeň, České Budějovice, Brno). Je tedy vysoce pravděpodobné prohlubování nastoupených selektivních rozvojových tendencí i v perspektivě, a tedy i prohlubování rozdílů jak mezi pohraničními regiony, tak mezi pohraničím a vnitrozemím. V tomto smyslu „problém pohraničí“ je především problémem budoucnosti, avšak nikoliv primárně z důvodu pohraniční polohy samotné.

Literatura:

- ANDERSON, J., O'DOWD, L. (1999): Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings, Changing Significance. *Regional Studies*, 33, č. 7, s. 593-604.
- FRIEDMANN, J. (1972): A General Theory of Polarized Development. In: Hansen, N. M.: Growth Centres in Regional Economic Development. Free Press, New York, s. 82-107.
- FUKUYAMA, F. (1992): The End of History and the Last Man. Free Press, New York.
- HAMPL, M. (1998): Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 110 s.
- HAMPL, M. a kol. (1996): Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 395 s.
- HAMPL, M. a kol. (1999): Geography of Societal Transformation in the Czech Republic. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 242 s.
- HUNTINGTON, S. (1993): The Clash of civilizations? *Foreign Affairs*, 72, č. 3, s. 22-49.
- HUNTINGTON, S. (1997): The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Simon and Schuster, New York, 367 s.
- JACKSON, W., A., D. (1964): Politics and Geographic Relationships: Reading on the Nature of Political Geography. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 411 s.
- JERÁBEK, M. (1998): „Geogrant pohraničí“ – společný výzkum geografických pracovišť. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, 103, č. 4, s. 458-460.

- KORČÁK, J. (1938): Geopolitické základy Československa, jeho kmenové oblasti. Orbis, Praha, 168 s.
- LIPSET, S., M., ROKKAN, S., E. (1967): Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction. In: S. M. Lipset, S. E. Rokkan, eds.: Party Systems and Voter Alignments. The Free Press, New York, s. 1-64.
- LÖSCH, A. (1940): Die Raumordnung der Wirtschaft. Ruský překlad, Izd. inostrannoj literatury, Moskva 1959, 455 s.
- O'BRIEN, R. (1992): Global Financial Regulation: The End of Geography. Royal Institute of International Affairs, London.
- TAYLOR, P. J. (1989): Political Geography. Longman Scientific & Technical, 2. vydání, Harlow, 308 s.
- UHLÍŘ, D. (1995): Nadnárodní korporace, zahraniční investice a regionální rozvoj. Magisterská práce. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 99 s.

Summary

BORDER REGIONS IN THE CZECH REPUBLIC: CONTEMPORARY TENDENCIES OF DEVELOPMENT DIFFERENTIATION

The problem of border and borderland always caught a great attention of geographers and experts in political and other social sciences. These issues were naturally mostly connected with the problem of border and borderland of individual states because here the specific part of these dividing lines manifested in the most visible and significant way. Often an excessive stress put on geopolitical studies of the border function leads to an exaggerate isolation of these problems from the broader connections, or contingencies. The necessary content enlargement of studies on border regions, or of the problem of peripheries in general, further follows from its complex part in the geographical differentiation of the social evolution. Besides the political significance, there is also a compelling economic, social and cultural meaning. All these functions are nevertheless mutually conditioned, and that generally in the synergetic meaning of the word. The interest in studies of border zones is there above all brought out by the problems of regional development of backward regions. A progressive rise of interest in these problems on the one hand, and an intensification of integration processes, mainly the globalization ones, on the other hand, implement naturally also a diversification of approaches to the evaluation of the function of borders. A great importance is paid to the problems of cross-border co-operation, to the part of the axes connecting the "separate" systems, and to the general reduction of the significance of borders.

When delimiting the whole borderland of the Czech Republic, the dominant position goes to application of the internal hierarchy /polarization of the centre-periphery type, and, as far as the typological itemization of the borderland is concerned, to the combination of a higher order "horizontal" supranational polarization on the one hand and of a lower order/scale (internal) "vertical" hierarchy on the other hand. In the first case, it is thus possible to differentiate border zones after the foreign states they are adjacent to. In the second case mainly the differences in the settlement intensity and the regional hinterland of individual parts of the borderland are significant. A characteristic feature of the differentiation of the Czech Republic's borderland is a relatively high accordance of all the mentioned aspects of its typological evaluation. In spite of that, it is justifiable to implement individual evaluative viewpoints progressively. In the first stage of regionalization, it is possible above all to differentiate the border regions accordingly to the occurrence of strong regional centres and to the ensuing higher intensity of settlement, industrialization and urbanization. Five regions can be immediately differentiated according to their function type, which correspond approximately to the impact of five centres of new regions (those of Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Liberec, Ostrava and Zlín). The remaining part of the borderland is of a different type – it has mainly the character of periphery with a clear relation to internal centres. The majority of districts of this zone have also a significant below average density of population. The main criterion for differentiation of this zone was the respective adjacent foreign country (Bavaria, Austria, Poland). In the case of the zone at the Polish border, a stress was put upon the different regional attraction of internal centres: the north-east of Bohemia being oriented towards Hradec Králové and Pardubice and the Jeseníky Mountains region towards Olomouc, the region of Bruntál then towards Ostrava and Opava.

According to all the monitored characteristics, mainly economic ones, the border regions manifest a less favourable level or dynamism than the Czech Republic as a whole. In the majority of cases, the differences are not so significant as it is the case for the true „polarities“ of the centre-periphery type. Especially after excluding Prague from the comparison borderland – inland, the visible differences are limited essentially on characteristics of the present dynamism of economic development and the level of education. In both cases it is thus adequate to explain the mentioned differences firstly by the structure of economics of border regions. A secondary significance is then seen in the rather lower settlement and social stability (as for instance the less favourable index of education of population) than the border or peripheral position itself. It is also due to the fact that from the viewpoint of present changes, the effects of the near-border position of different regions are only exceptionally different. When evaluating the whole borderland, the positive and negative position effects largely compensate one another. A greater significance can be ascertained to the border position in the retrospective viewpoint, that is in the sense of connections of the former completion of the settlement and to its up to now unsurmounted impacts under the form of the mentioned lower social stability. In addition, it was still strengthened in the basin regions during the period of the so-called socialist industrialization by extensive investment activities, resulting ecological damaging and a high immigration of population.

In comparison with the up to now relatively limited difference of border regions and the inland, the internal differentiation of the border regions is high. A specific feature of this differentiation is the inverse relation in the impact of both principal factors conditioning regional differences: on one hand the macro-positional attractiveness, and on the other hand the intensity of settlement and the related type of industrial specialization of regions. A similar inverse relation can be seen also in the case of the present economic level (conditioned mainly by the factor of population density and the degree of industrialization) on one hand and in the case of the present development dynamism (conditioned mainly by the macro-positional factor) on the other hand.

Mainly from the perspective viewpoint, the regional differences will certainly deepen within the border regions. Besides the relatively successful regions with an advantageous position (mainly the regions adjacent to Bavaria) there will be (and already are) highly problematic regions. It is then justifiable to indicate the two principal basin regions (Ústí nad Labem and Ostrava) and the on the periphery situated and economically feeble Jeseníky region. Especially these three regions must be characterized as the most important problematic regions in the Czech Republic, and that the priorities of the present and future regional policy.

(Pracoviště autora: katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK, Albertov 6, 128 43 Praha 2.)

Do redakce došlo 20. 4. 2000